

Джозеф

Конрад

Олмейрова
примха

Joseph Conrad

Олмейрова примха

Серия «Зарубіжні авторські зібрання»

Текст предоставлен издательством

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=48586284

Олмейрова примха: Фоліо; Харків; 2019

Аннотація

Джозеф Конрад (справжнє ім'я – Юзеф Теодор Конрад Коженювський; 1857, Бердичів – 1924, Англія) – відомий письменник, поляк за походженням, автор захопливих романів про морські пригоди, класик англійської літератури. Він пройшов шлях від юнги до капітана торговельного флоту, добре знав життя й побут моряків і створив правдиві книжки, які ставлять поряд з «Трудівниками моря» Віктора Гюго та «Островом скарбів» Стівенсона.

«Олмейрова примха» (1895) – перший роман Конрада, схвально прийнятий літературними критиками. У ньому автор з глибоким психологізмом змалював особисту трагедію людини, яка зневірилася у житті, у своїх найближчих людях, втратила будь-які ілюзії і врешті-решт загинула.

Содержание

Олмейрова примха. Історія східної річки	5
Розділ I	5
Розділ II	26
Розділ III	41
Розділ IV	57
Конец ознакомительного фрагмента.	66

Джозеф Конрад

Олмейрова примха

© Н. Ю. Жлуктенко, післямова, 2017

© О. А. Гугалова-Мешкова, художнє оформлення, 2019

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2019

* * *

Пам'яті Т. Б.

Олмейрова примха. Історія східної річки

Розділ 1

– Каспаре! Макан!

Знайомий верескливий голос одірвав Олмейра від приємних мрій про пишне майбутнє й вернув до неприємного сучасного. Осоружний голос. Багато років чув він його, і з кожним роком зростала в ньому огида. Та дарма! Незабаром усьому прийде край.

Переміг незадоволення й не звернув уваги на поклик. Сперся ліктями на бильця веранди й утупив очі у величезну річку, що байдуже котила прудкі хвилі у нього перед очима. Любив дивитись на Пантаї, надто коли заходило сонце, кидаючи на неї жмуття золотого проміння. Може, тому, що часто думав про золото. А золота йому не пощастило придбати; золото, здебільше кривдою, придбали інші; золота ж він хотів чесно здобути для себе і для Ніни. Поринув у мрії про могутність та багатство, далеко від цього берега, де прожив стільки років і забув навіть тяготи праці, наперед смакуючи велику нагороду. Вони житимуть в Європі – він та його дочка, багаті й усіма шановані. Ніхто й не згадає про мішану

кров дочки, споглядаючи її дивовижну вроду й знаючи про його незліченні скарби. Дивлячись на її триумф, він і сам помолодшає та забуде двадцять п'ять років ненастанних тяжких змагань на цьому березі, де завжди почував себе в'язнем. І все це близько, аби лише здобути багатство. Та хай тільки Дейн повернеться! А він мусить незабаром вернутися у своїх же інтересах, бо і йому припаде дещиця. Правда, спізнився на тиждень. Та, можливо, буде сьогодні увечорі.

Так думав Олмейр, стоячи на веранді свого нового й уже зруйнованого будинку – остання його недоля – і дивлячись на широку річку. Та не золотилася вона сьогодні, бо вся набутніла від дощів, і він споглядав байдужим оком, як каламутні хвилі несли спорохнявілі стовбури, гілки та цілі, вивернуті з корінням дерева, сердито булькаючи й переливаючись поміж листя.

Одне дерево зачепилось біля похилого берега, саме проти будинку, й Олмейр, одірвавшись од думок, почав стежити за ним, трохи зацікавлений. Дерево повільно гойдалося на місці, тоді як навколо нього шумувала спінена вода, потім звільнилось і знову попливло вниз течією, поволі перекидаючись та підкидаючи вгору довге оголене гілля, ніби простягаючи до неба руки з німою скаргою на непотрібну жорстокість та насильство річки. Олмейрова зацікавленість долею дерева враз зросла. Він перехилився, стежачи, чи не зачепиться воно на міліні нижче. Дерево не зачепилося. Тоді одкинувся назад, думаючи, що тепер аж до самого моря

воно плистиме вільно, і він позаздрив мертвій деревині, яка вже видавалася маленькою плямою, зникаючи в сутінку, що все темнішав. Деревина вже зникла з очей, а він думав, чи далеко вона випливе в море? На південь чи на північ винесе її течія? Певно, на південь, аж до Целебесу, можливо, до Макассару.

Макассар! Швидка Олмейрова уява випередила дерево в його гаданій мандрівці, а спогади вернулися щось років за двадцять назад, і він побачив одягненого в біле молодого, стрункого, соромливого Олмейра, побачив, як він зсідає з голландського поштового човна на вкритий порохом макасарський берег здобувати щастя-долі у старого Гедіга. Знаменна це була подія – початок нового життя для нього. Олмейрів батько, службовець ботанічного саду в Бітенцоргу, залюбки пустив сина працювати до такої фірми, як у старого Гедіга. Сам молодий Олмейр теж був не від того, щоб залишити нездорові береги Яви та мізерні статки батьківського бунгало, де цілими днями батько нарікав на глупоту садівників-тубільців, а мати, з глибини свого фотелю, оплакувала пишноту Амстердама, звідки вона так далеко заїхала, та шкодувала, що втратила своє становище дочки цигарового купця.

Олмейр залишив рідну оселю з легким серцем та легким гаманцем. Добре розмовляючи англійською мовою та дужий в арифметиці, готовий був здобути весь світ, і на мить не припускаючи сумнівів, що його не здобуде.

І тепер, через двадцять років, стоячи тут у духоті борнейського вечора з почуттям солодкого суму, Олмейр згадував високі прохолодні Гедігові комори з довгими рівними шерegaми скриньок джину та сувоями манчестерської мануфактури; величезні двері, що відчинялися зовсім нечутно, тьмяне освітлення, таке приємне після блиску сонцем осяяних вулиць; маленьке огорожене місце поміж стосів краму, де китайці-клерки, чепурні, стримані, з сумними очима, мовчки, шпарко писали поміж гуркоту та гармидеру, що здійсмався од роботи, коли гуртки робітників котили барила та переносили скриньки, співаючи монотонної пісні, яка кінчалася безнадійним зойком. Зверху, просто величезних дверей, огорожено було більше місця, добре освітленого. Гамір праці приглушувала тут просторінь, і навколо вставляв лише дзенькіт срібних гульденів, що інші, так само стримані, китайці рахували й складали купками під доглядом містера Вінка, скарбника, духа-охоронця цього місця й правої руки господареві.

На цьому освітленому місці сидів за своїм столом і Олмейр, недалеко зелених, пофарбованих маленьких дверей, де стояв завжди малаєць у червоному поясі та тюрбані, держачи в руці маленький мотузок, що звисав зверху, й, наче машина, вправним рухом то попускав його вгору, то смикав униз. Цей мотузок прив'язано було до величезного віяла по той бік зелених дверей у так званому особистому кабінеті, де сидів на троні сам господар – старий Гедіг, приймаючи галас-

ливих одвідувачів. Часом маленькі двері відчиняли, і крізь синювату імлу тютюнового диму видко було довгий стіл, застановлений різноманітними пляшками й високими глеками на воду. Галасливі люди лежали в зручних очеретяних фотелях, а господар виглядав крізь одчинені двері й, тримаючись за ручку, щось конфіденційно бурмотів Вінкові: може, послав якогось грізного наказу вниз у комору, або, угледівши нерішучого чужинця, вітав його дружнім окликом: «Здорові, капітане! Здалека приїхали? З Балі, так? Привезли кістку? Мені саме треба кістки. Треба всього, що ви привезли. Ха-ха-ха! Заходьте!» – і під бурю вигуків тяг чужинця до кабінету. Двері зачинялися, і навколо знов лунав звичайний гамір – пісня робітників, гуркіт барил, рип швидких пер, а над усім панував мелодійний дзенькіт срібних грошей, що безупинним потоком точився крізь жовті пальці уважних китайців.

У ті часи в Макассарі пишно буяло життя й комерція. До цього міста на острові збиралися всі непосидючі, у кого не бракувало відваги. Звідси вируджали шхуни на австралійський берег, опосідали Малайський архіпелаг, шукаючи грошей та пригод. Відважні, одчайдушні, меткі в справах, не від того, щоб при потребі встряти до бійки з піратами, яких багато тоді було на тих берегах; здобувачі грошей мали звичай збиратися тут у порту, щоб поладнати комерційні свої справи та погуляти. Голландські купці називали цих людей англійськими гендлярями. Дехто з них були справжні джентль-

мени, що мали певну насолоду з такого життя, більшість морці. З-поміж них усіх визнаним королем був Том Лінгард, він, кого всі малайці, чесні й безчесні, мирні рибалки й одчайдушні горлорізи, звали Раджа Лаут – Морський Король.

Олмейр почув про нього, не пробувши ще й трьох день у Макассарі. Почув про його дивовижні справи, про його кохання, про одчайдушні бійки з піратами Сулу, романтичне оповідання про дитину-дівчинку, яку переможець Лінгард знайшов у піратському прау, коли, після довгого бою, взяв на бордаж судно, викинувши екіпаж за борт. Усі знали, що цю дівчинку він прийняв за свою, дав освіту в якомусь із явських монастирів і, завжди говорячи про неї, називав її «моя дочка». Він заприсяг, що віддасть її за білого й залишить їй усі свої гроші. «А у капітана Лінгарда сила грошей, – урочисто сказав містер Вінк, схиливши набік голову. – Силенна сила грошей – більше, ніж у Гедіга. – Потім, помовчавши саме стільки, щоб дати слухачам отямитись од дива, після такого неймовірного повідомлення, пошепки додав: – Знаєте, він винайшов річку».

Правда, він винайшов річку. Цей факт ставив старого Лінгарда понад усіма морцями-авантюристами, що вели справи з Гедігом, п'ючи шампан, граючи та виспівуючи галасливих пісень удень і залицяючись до дівчат-полукровок на широких верандах готелю «Сенда» ввечері. Цією річкою, що вхід до неї лише сам він знав, Лінгард возив манчестерську мануфактуру, бронзові гонги, рушниці та порох. Його бриг

«Блискавка», яким він сам керував при такій okazji, зникав тихенько з рейду вночі, тоді як його товариші міцно спали по нічній п'ятиці. Лінгард лише після того виходив на палубу, коли бачив, як вони, упившись, валилися під стіл, тоді як на нього питво не робило найменшого впливу. Чимало було охочих простежити за ним та знайти цю країну, багату на гутаперчу, індійський очерет, перлові мушлі, пташині гнізда, віск та гуму. Але маленька «Блискавка» могла випередити кожний корабель у цих морях. Декотрі з цікавих порозбивалися на мілинах та коралових рифах і, втративши все, ледве врятували життя із жахливої пастки цього сонячною усмішкою осяяного моря. Інші зневірилися. А зелені лагідні острови багато років ховали вхід до обітованої землі, держачи таємницю з жорстокою лагідністю тропічної вдачі. Тим часом Лінгард їздив туди й сюди в свої таємні та відомі всім експедиції, зробившись героєм в очах Олмейрових одчайдушністю своїх пригод та неймовірно великими прибутками. Він видався якимсь казковим велетнем юнакові, коли вперше прийшов до комори, пробуркотівши: «Як ся маєте?» – Вінкові та привітавши Гедіга, господаря, галасливим: «Здоров, старий пірате! Живий іще?» – як вступ до якоїсь торговельної умови, що мала відбутися за маленькими зеленими дверима. Часто увечері, коли в порожній крамниці панувала вже тиша, Олмейр, збираючи папери, щоб разом з Вінком іти до його домівки, де він оселився, спинявся, прислухаючись до гармидеру палкої суперечки в особистому ка-

бінеті господаревому. Він чув глухе монотонне буркотіння Гедігове та галасливі заперечення Лінгардові – двох псів, що гризлися за маслак, – та Олмейрові вчувалася тут суперечка титанів – змагання богів.

Щось через рік, часто здибуючися з Олмейром у комерційних справах, Лінгард якось раптом, і як на стороннього спостерігача, несподівано, відчув приязнь до молодої людини. Пізно увечері вихваляв його на всі боки своєму товаришеві за чаркою вина в готелі «Сенда», а вранці здивував Вінка, повідомивши, що бере «цього молодика за корабельного прикажчика, капітанового клерка, так би мовити, щоб відав усією писаниною». Гедіг згодився.

Олмейр, з властивим юнакові прагненням шукати щастя-долі, теж був не від того й, спакувавши невеличке своє добро, вирушив у довгу мандрівку на «Блискавці», бо старий морець мав звичку заїздити майже до кожного острівця на Архіпелазі. Минали місяці, й приязнь Лінгардова до юнака, здавалося, зростала. Часто походжаючи разом з Олмейром по палубі, коли легенький нічний вітрець, насичений пахучими випарами островів, гнав злегка бриг уперед під лагідним зоряним небом, одкрив старий морець свою душу захопленому юнакові. Розповів про своє минуле життя; про небезпеки, яких щасливо уник; про величезні свої прибутки та про нові торговельні комбінації, які дадуть у майбутньому ще більший зиск. Згадував не раз про свою дочку, що дитиною знайшов у піратськiм прау, й говорив про неї з дивним почуттям бать-

ківської ніжності. «Вона мусить бути вже великою дівчиною тепер, – говорив він звичайно. – Це вже чотири роки, як я її не бачив. І хай мене чортяка вхопить, коли я оце не мав на думці заїхати в цю подорож до Сурабаї». Завжди після таких розмов, ідучи до своєї каюти, він бурмотів: «Треба щось зробити, неодмінно треба». Не раз дивувався він Олмейра тим, що підійде бувало раптом до нього, прочистить горлянку могутнім «гм!», ніби щось збираючись сказати, а тоді враз одвернеться й одійде до борту, де й стане, схилившись мовчки на облавок, і стоїть нерухомо цілими годинами, стежачи, як море спалахує фосфоричними іскрами, лижучи боки корабля. І саме напередодні прибуття до Сурабаї пощастило капітанові довести до кінця свої спроби щось сказати. Прочистивши горлянку, він почав говорити. Сказав, що хоче, аби Олмейр одружився з його приймачкою. «І не говоріть мені, що одмовляєтесь тому, що ви білий! – гукнув він зненацька, не давши часу здивованому юнакові й слова вимовити. – І не кажіть мені такого! Ніхто й не побачить, якого кольору шкіра вашої жінки. Для цього занадто багато в нас доларів! І, майте на увазі, їх буде ще більше, заким я помру. Будуть мільйони, Каспаре! Мільйони, я кажу! І все це для неї і для вас, якщо ви з нею одружитесь».

Засліплений несподіваною пропозицією, Олмейр хвилину вагався, не говорячи й слова. Обдарований багатою уявою, в одну коротку мить він побачив, ніби в промені сліпучого світла, блискучі купки гульденів і збагнув усі можливо-

сті, що дає багатство. Пошана, безтурботне ледаче існування, яке, він почував, дуже до вподоби йому, – власні кораблі, власні крамниці, власна торгівля (старий Лінгард не житиме вічно) і, нарешті, як пишний вінець усьому, в далекому майбутньому маячило, немов зачарований палац, видиво – велика оселя в Амстердамі, цьому раю на землі, як звик він про нього мріяти, а в пишній оселі він сам, король поміж усіма, яким зроблять його Лінгардові гроші, бавитиме там час, поміж розкошів і блиску. Другий бік справи – шлюб з дівчиною-малайкою, цією спадщиною піратського прау, – лише дав йому легеньке почуття ніяковости, сорому білої людини. Правда, вона чотири роки виховувалась у монастирі... Кінець кінцем, може, йому пощастить, і вона помре. Йому завжди щастило, а гроші всемогутні. Отож не варто сушити голову цим. У нього ворухнулась невиразна думка, як усунути її якось та кудись геть із свого пишного майбутнього. Дуже легко улаштуватися з малайською жінкою, зрештою невільницею, як здавалося це східному розуму Олмейра.

В монастир чи ще деінде. З церемоніями чи без них.

Олмейр підвів голову й глянув у стурбоване обличчя морцеві.

– Я, звичайно, зроблю, як ви хочете, капітане Лінгарде.

– Зови мене батьком, сину. А вона згодиться, – мовив зворушений старий авантюрист. – Хоч я не припускав якось, що ти одмовишся. Май на увазі, Каспаре, я завжди знаю, що роблю. Але й ти не в тім'я битий.

Олмейр добре пам'ятав той вечір – вигляд капітанів, інтонацію його слів, враження, яке вони зробили на нього, власні його міркування. Пам'ятав вузьку скісну палубу брига, мовчазний сонний берег, чорний оксамит морської поверхні, з золотою по ньому смугою, яку кидав, сходячи, місяць. Він пам'ятав усе це, а також згадав почуття божевільної радості, що охопило його, коли він подумав, яке щастя пливе йому до рук. Він не був дурнем тоді, не був ним і тепер. Обставини склалися проти нього, фортуна зрадила, але надія ще залишилась.

Затремтів у нічній прохолоді й ураз спостеріг густу темряву, що після заходу сонця огорнула річку, заховавши обриси протилежного берега. Лише відблиск із багаття, яке горіло за парканом садиби раджі, танцював на кострубатих стовбурах дерев навколо та кидав жарко-червоні плями на річку, якою пливли зламані дерева, поспішаючи крізь непроглядний морок до моря. Олмейр невиразно пригадував, що кілька разів його кликала жінка. Певно, обідати. Та людина, що в заграві нових надій дивиться на руїну свого минулого, не може відчувати голоду, хай навіть для неї зварено вже рис. Хоч час додому: робиться пізно.

Обережно ступив на розхитані дошки, простуючи до сходів. Злякана шумом ящірка з жалісним скрекотом зашаруділа в траві на березі. Олмейр обережно зійшов сходами, тепер уже цілком вернувшись до реального життя потребою стежити за тим, щоб не впасти на нерівну землю, вкриту ка-

мінням, трухлявими дошками та наполовину перепиляними колодами, наверганими в неймовірному безладді. Ідучи до будинку, де жив, до своєї «старої хати», як він називав його, зненацька вчув плюскіт десь у темряві на річці. Спинився на стежці, прислухаючись, вражений тим, що хтось може плисти річкою в таку пізню годину, та ще й у повінь. Уже виразно чув плюскіт весел, тиху розмову й важкий віддих веслових, що змагалися з прудкою течією, держачись берега, де він стояв. Вони пливли дуже близько, та важко було щось роздивитися крізь густі зарості кущів.

– Певно, араби, – пробурмотів сам собі Олмейр, пронизуючи очима густу темряву. – Що їм тут треба? Мабуть, в якихось справах Абдула, хай йому лиха година!

Човен надійшов ще ближче.

– Гей, люди! – гукнув Олмейр.

Голоси завмерли, але весла працювали так завзято, як і раніш. Тоді затремтіли кущі просто нього, й тишу ночі порушив стукіт весел у кочетах. Човен саме минав кущі, й Олмейр ледве міг роздивитися над берегом обриси чоловічої голови й плечей.

– Це ти, Абдуло? – невпевнено спитав Олмейр.

Поважний голос одповів:

– Туан Олмейр мовить до приятеля. Арабів тут нема.

Серце Олмейрові скинулось од радощів.

– Дейне! – вигукнув він. – Нарешті! Нарешті! І вдень, і вночі чекав я на тебе. Майже втратив надію, що ти вернешся.

– Ніщо не могло мене спинити вернутися сюди, – відповів той майже жорстоко. – Навіть смерть, – пошепки додав він сам до себе.

– Це мова приятеля і дуже добра мова, – щиро сказав Олмейр. – Але ти дуже далеко. Причалой до берега й звели своїм людям варити рис у моїй садибі, поки ми з тобою поговоримо в хаті.

На ці запросини не було відповіді.

– Що таке? – занепокоєно спитав Олмейр. – Сподіваюся, бригові нічого не сталося?

– Бриг там, де ніхто з оранг-бленда не може покласти рук на нього, – відповів Дейн з виразом суму в голосі, чого Олмейр не спостеріг у своєму хвилюванні.

– Добре, – мовив Олмейр, – але де ж решта твоїх людей? Я бачу лише двох з тобою.

– Слухай, туане Олмейре, – промовив Дейн. – Завтра сонце побачить мене в твоїй оселі, й тоді ми поговоримо. Тепер я мушу їхати до раджі.

– До раджі? Чому? Що ти хочеш од Лакамби?

– Туане, завтра ми говоритимемо як приятелі. Я мушу бачити Лакамбу сьогодні.

– Дейне, ти не залишиш мене тепер, коли все зроблено? – нерішуче запитав Олмейр.

– Хіба я не вернувся? Але спочатку я мушу бачити Лакамбу задля твого й свого добра.

Невиразні обриси голови раптом зникли. Рука загребно-

го випустила куш, і він зі свистом вирівнявся, обдавши Олмейра дощем каламутної води, тоді як він нахилився вперед, намагаючись щось роздивитися.

За коротку мить човен опинивсь у смузі світла, що лилось од великого багаття з протилежного берега. Чітко вирізьбились постаті двох людей, схилених над веслами, та третього на кормі, який вимахував стерновим веслом. Голову йому вкривав величезний круглий бриль, немов фантастичний гриб велетенського розміру.

Олмейр стежив за човном, поки той переплив смугу світла. За якусь хвилину до нього долинув із-за річки гомін голосів. Він бачив смолоскипи з запалених гілок, що люди витягли з багаття, й на мить угледів огорожу, біля якої вони товпились. Тоді вони, певно, увійшли за огорожу, бо смолоскипи зникли, а багаття знов кидало від себе лише тьмяний мерехтливий відблиск.

Олмейр великими кроками попростував додому, замислений і занепокоєний. Він не міг припустити, що гру ведеться нечесно. Це абсурд. І Дейн, і Лакамба – обое дуже зацікавлені в успіху його справи. Чесність для малайців – дурниця, але навіть малайці мають досить тями, щоб зрозуміти свої власні інтереси. Все буде добре – мусить бути добре. Тут він побачив, що стоїть біля сходів на веранду свого будинку. З того місця, де стояв, бачив обидва рукави річки. Головне річище Пантаї заховала суцільна темрява, бо багаття біля сядиби раджі вже згасло; але коліно Самбір-річки він бачив, і

очі його могли простежити довгу низку малайських хат, що купчилились понад берегом, і то тут, то там крізь бамбукові їхні стіни блимало тьмяне світло, а на містку, який будували через річку, горіли димні смолоскипи. Ще далі, де острів кінчався невисоким рогом над малайськими хатками, стриміла темна маса будівель.

Міцно збудований на твердому ґрунті, яскраво освітлений ясними білими вогниками ламп, стояв будинок та комори Абдула-бін-Селіма, найбагатшого торгівця Самбіру. Це видовище викликало зненависть у Олмейра, й він загрозився кулаком до будівель, що, виразно говорячи про статки, ніби згорда глузували з власної його недолі.

Повагом зійшов сходами до будинку.

Посеред веранди стояв круглий стіл. Парафінова лампа без дашка яскраво освітлювала три внутрішні боки веранди. Четвертий одкритий бік виходив на річку. Поміж кострубятих стовпів, що підпирали високу покрівлю, висів розідраний плетений параван. Стелі не було, й яскраве світло лампи переходило вгору в сутінок, який губивсь у темряві поміж кроков. Передню стінку поділяли надвоє двері, закриті червоним запиналом. Вони вели до головного передпокою. До цього передпокою, що мав у задній стінці вихід до двору та до кухні, виходила жіноча кімната. В одній із бокових стінок веранди були двері. Наполовину зниклий надпис «Контора Лінгарда з Т-вом» ще можна було прочитати на брудних дверях, які мали такий вигляд, ніби їх дуже давно ніхто не від-

чиняв. Близько другої бокової стіни поставлено було крісло-гойдалку, а біля столу і далі на веранді чотири дерев'яні крісла, що стояли якось сумно односторонь, ніби соромлячись убогого свого оточення. В одному кутку лежала купа мап, а над ними висів старий гамак. У другому кутку спав, скрутившись у безформну купу, малаець, з повитою червоним перкалем головою. Це був один із невільників у Олмейровій господі, «мої люди», як звик він їх називати. Навколо лампи кружляли в дикім танку численні нічні метелики під натхненну музику силенної сили москітів. Під покрівлею з пальмового листя бігали по бантинах ящірки, ніжно скрекочучи. Прикута до одного з стовпів веранди мавпа, що заховалася на ніч під стріху, виглянула зі свого схову й посміхнулася Олмейрові, почепившись за бамбукову жердину під покрівлею й сипонувши на занедбаний стіл цілий дощ пороку й трухи з сухого листя. Підлога була нерівна, з силою зів'ялих рослин та сухої землі, розкиданої навколо. Вражала страшенна нечепурність і занехаяність. Величезні червоні плями на підлозі та стінах говорили про те, що тут ненастанно жував хтось бетель, випльовуючи куди попало сік. Легенький вітрець ворухив розідраний параван, несучи з лісу за річкою ледве чутні нездорові пахощі гнилих квітів.

Під важкими кроками Олмейровими зарипіла підлога веранди. Малаець у кутку ворухнувся неспокійно, щось незрозуміле промимривши. Позад завішених дверей вчулося легке шарудіння, і ніжний голос спитав малайською мовою:

– Це ви, тату?

– Так, Ніно. Я голодний. Хіба вже всі сплять?

Олмейр говорив весело і з задоволеним виглядом сів у крісло біля столу. Із-за завішених дверей вийшла Ніна Олмейр разом із старою малайкою, що принесла повну таріль риби та рису, глек води й півпляшки вина. Дбайливо поставивши перед господарем надтріснуту шклянку та поклавши олив'яну ложку, вона тихо вийшла. Ніна стала біля столу, одною рукою злегка спираючись на край, а другу спустивши вздовж тіла. Обличчя повернула до темряви зовні, крізь яку її замріяні очі, здавалося, бачили якесь видовище, що викликало в неї вираз нетерплячого чекання. Вона була висока на зріст, як на полукровку. Мала гарний батьків профіль, який трохи відмінювала, надаючи більшої сили, масивна нижня частина обличчя, одержана в спадщину від предків по матері – піратів Сулу. Твердо окреслені вуста, злегка розтулені, показували блискучу білу смужку зубів, надаючи відтінку лютости й виразу нетерплячого чекання на її обличчі. В гарних чорних очах сяяла ніжність і лагідність, властива малайським жінкам, а крізь них проглядав проблиск думки розвиненого інтелекту. Вона стояла тут, уся в білому, гнучка, струнка, замріяна. Широко розплющені очі дивилися нерухомо, мов бачачи щось, невидиме іншим очам. Низьке, але широке чоло облямовувала блискуча маса пишного чорного волосся, що важкими хвилями падало на плечі, й на їхньому тлі блідо-оливкове обличчя видавалося ще бліді-

шим по контрасту з вугляно-чорним його кольором.

Олмейр жадібно допався до рису, але, проковтнувши кілька ложок, спинивсь і, держачи ложку в руці, з цікавістю поглянув на дочку.

– Чи ти чула, Ніно, як з півгодини тому тут проходив човен? – спитав він.

Дівчина скинула на нього швидкий погляд і, відійшовши далі від світла, стала спиною до столу.

– Ні, – повільно відказала вона.

– Тут був човен. Нарешті! Сам Дейн, але він поїхав до Лакамби. Я це знаю, бо він мені сказав. Я розмовляв з ним, та він не міг зайти сюди сьогодні. Сказав, прийде завтра.

Проковтнувши ще ложку рису, говорив далі:

– Я майже щасливий сьогодні, Ніно. Вже бачу початок тієї довгої дороги, що виведе нас із миршавого цього багна. Незабаром подамося геть звідси. Я і ти, моя люба дівчинко, а тоді...

Підвівшись од столу, він спинився, зосереджено дивлячись просто себе, мов роздивляючись чарівне якесь видовище.

– А тоді, – провадив він, – ми будемо щасливі, ти і я. Житимем у багатстві й шані далеко звідси й забудемо це життя, всі зусилля і все лихо!

Він наблизився до дочки й ласкаво погладив рукою її волосся.

– Не варто звірятися на малайців, – додав він, – але мушу

визнати, що цей Дейн – справжній джентльмен. Справжній джентльмен, – повторив він.

– Ви прохали його прийти сюди, тату? – спитала, не дивлячись на нього, Ніна.

– Звичайно. Ми виїдемо завтра, – мовив радісно Олмейр. – Не варто гаяти часу. Ти рада, моє мале дівчатко?

Вона була заввишки з нього, та Олмейр любив згадувати часи її дитинства, коли вони обоє бачили весь світ одне в одному.

– Я рада, – промовила вона дуже тихо.

– Звичайно, – жваво провадив Олмейр, – ти й не уявляєш, що це таке. Сам я не був у Європі, але часто чув, як моя мати оповідала про неї, й, здається, знаю все. Ми провадитимем... е... е... розкішне життя. Побачиш сама.

І знов стояв він мовчки біля дочки, дивлячись на чарівне своє марево. Потім загрозився кулаком сонному селищу.

– Начувайся, друже Абдуло! – гукнув він. – Побачимо, хто з нас ухопить щастя в руки.

Тоді поглянув на річку й спокійно зауважив:

– Знов буде буря. Та дарма! Ніякий грім мене сьогодні не розбудить. Цього я певний. На добраніч, моє дівчатко! – пошепки сказав він, пестливо цілуючи її у щоку. – Сьогодні ти ще не видаєшся щасливою, та завтра у тебе буде радісне личко. Так?

Ніна мовчки слухала батька. Обличчя її було нерухоме, напівзаплющені очі ще дивились у темряву, що тепер ніби

заворушилася. Важкі грозові хмари повзли із-за пагорків, змітаючи зорі та проковтнувши небо, ліс і річку, залили все темрявою, яку, здавалося, можна було відчутити дотиком. Легенький вітрець завмер, але далекий гуркіт грому та бліде полум'я блискавки застерігали, що наближається буря. Зітхнувши, дівчина повернулася до столу.

Олмейр лежав уже в гамаку, мало не заснувши.

– Візьми лампу, Ніно, – сонно пробурмотів він. – Тут повнісінько москітів. Іди спати, доню!

Та Ніна, винісши лампу, знову вернулася на веранду й стала біля билець, обхопивши руками стовп і жадібно вдивляючись на Пантаї. І стоячи нерухомо у гнітючій тиші тропічної ночі, щоразу, як спалахувала блискавка, вона бачила ліс понад обома берегами річки, бачила, як згиналися додолу дерева під лютим подихом бурі, що все наближалася. Вгорі річка клекотіла білою піною, а чорні хмари, кублячись химерними силуетами, бігли низько над розгойданими деревами. Навколо неї була ще тиша, та вона чула, як віє, наближаючися, вітер і січе зливою хвилі збуреної річки. Гроза все наближалася, гуркаючи громом та спалахуючи яскравими блискавками, і після сліпучого їхнього світла ще чорнішою здавалася ніч. Нарешті, вітер налетів на низовину річки. Під дужими його поривами затремтів будинок, а дощ залопотів по покрівлі з пальмового листу. Гуркіт грому не вгавав, а блискавки, не згасаючи й на мить, освітлювали розбурхану річку, що несла колоди та величезні дерева, зламани якоюсь лютою

немилосердною силою.

Нічна гроза не турбувала батька, й він міцно спав, забувши свої надії, своє лихо, своїх друзів та недругів. А дочка стояла нерухомо, жадібно вдивляючись занепокоєними очима на широку річку при світлі блискавок.

Розділ II

Коли, піддаючись раптовому бажанню Лінгардовому, Олмейр згодивсь одружитися з малайською дівчиною, ніхто й не знав, що цікава молода монастирська вихованка в той день, коли втратила всіх родичів та знайшла собі білого батька, затято билася нарівні з усіма на борту піратського прау й лише тому не кинулась у воду, як зробили це нечисленні недобитки їхні, що була тяжко поранена в ногу. І там на палубі, під купою мертвих тіл та тих, що конали, знайшов її старий Лінгард та переніс на борт «Блискавки», а тоді малайське судно запалили й пустили за течією. Вона була при пам'яті і в тиші тропічного вечора, тиші, що заступила гармидер бою, стежила очима, як, жахаючи вогнем та димом, упливало в сутінок єдине на світі, дороге її серцеві. Вона лежала нерухомо, й поки дбайливі руки перев'язували їй рану, мовчки дивилася на погребне багаття відважних людей, якими так захоплювалась і так добре їм допомагала в бійці з грізним Раджою Лаутом.

Легкий вечірній бриз посував бриг на південь, а величезна пливуча пожежа все меншала та меншала, поки стала мерехтливою плямою на обрії, немовби там зійшла зоря. Далі й ця пляма заховалася, лише густе накриття диму відбивало коротку мить невидиме полум'я, а тоді все зникло.

Дівчина розуміла, що разом з огорненим полум'ям кораб-

лем зникло й старе її життя. Тепер вона буде невільницею десь у далекій країні, поміж чужих людей, у невідомому й, можливо, жакливому оточенні. Маючи чотирнадцять років віку, вона розуміла своє становище й зробила висновок, єдиний можливий для малайської дівчини, що рано доходить пори під тропічним сонцем та свідомо своєї принади, бо не раз чула, як із захопленням розмовляли про неї молоді сміливі вояки з батькового екіпажу. Невідоме майбутнє лякало її, проте вона чекала його зі спокоем, властивим її народові. Вважала навіть його природним. Хіба вона не дочка вояки, переможеного в бійці, і хіба не по праву належить тепер переможцеві-раджі? Навіть помітна дбайливість грізного старого раджі виникла, на її думку, від захоплення його полонянкою. Це викликало у неї пиху й полегшило на мить свідомість гіркого свого лиха. Можливо, якби вона знала про високі мури, спокійні садки та мовчазних черниць Самарангського монастиря, куди вела її доля, – вона краще воліла б смерть, бо ненавиділа насильство й боялась його. Вона бачила в уяві інше, звичайне для малайської дівчини життя – тяжка праця та палке кохання, інтриги, золоті прикраси, брудна домашня робота й отой величезний таємний вплив, що є одним з нечисленних привілеїв напівдикого жіноцтва. Та її доля, яку держав у твердих руках старий морський вовк, з якоїсь незрозумілої примхи його серця, уготувала їй дивне і, як на її думку, жакливе життя. Вона все перетерпіла – і примус, і вчення, й нову віру – зі спокійною покірністю, що

приховувала її зненависть та огиду до нового життя. Вивчила дуже легко мову й зрозуміла трохи нову віру, якої добрі сестри навчали її, засвоївши з неї дуже легко лише забобони. Називала Лінгарда батьком і поводитися з ним ніжно й лагідно під час його коротких бурхливих одвідин, твердо переконана, що він – велика небезпечна сила, й дуже добре здобути його приязнь. А хіба він не був і тепер її господарем? І всі ці довгі чотири роки вона плекала в серці надію сподобатись йому й, кінець кінцем, стати йому за жінку, порадницю й керівницю.

Наказ Раджі Лаута розвіяв ці дівочі мрії про майбутнє, давши до Олмейрових рук фортуна, якої юнак так палко сподівався. Одягнена в ненависне європейське вбрання, тоді як на ній зосереджувалась увага всього батавського громадянства, молода монастирська вихованка стояла перед вівтарем поруч з невідомим, незадоволеного вигляду білим чоловіком. Нелегко було й Олмейрові. Він відчував огиду й майже непереможне бажання втекти. Та тверезий розум і страх перед тестем, а також міркування про свій добробут удержали його від бешкету. Даючи присягу вірності перед вівтарем, він потай планував, як спекатись у, можливо, недалекому часі гарної малайки. А дівчина, досить затямивши з науки в монастирі, знала, що, згідно законів білих людей, вона буде не невільницею Олмейрові, а його дружиною, й дала собі обіцянку поводитись із гідністю в новому своєму становищі.

Отже, коли «Блискавка», навантаживши матеріал на но-

ву будівлю, залишила батавський порт, везучи молодих до незнаного Борнео, не було поміж них того кохання й щастя, яким старий Лінгард звик вихвалитися перед своїми приятелями на верандах різних готелів. Сам старий морець безумовно був щасливий. Він виконав свій обов'язок щодо дівчини. «Знаєте, я осиротив її», – не раз сумно говорив він, розмовляючи про власні свої справи з портовими п'яницями, як звик це робити. І вигуки похвали підпилої аудиторії ущерть сповнювали його просту душу почуттям гордоців і захвату. «Я зробив усе як слід», – була друга його увага і, згідно зі своїми принципами, він з гарячковою хапливістю будував комори та будинок на березі Пантаї-річки. Будинок для молодят, комори на крам для величезної торгівлі, що мав розпочати Олмейр, тоді як Лінгард цілком хотів присвятити себе якійсь таємничій справі, про яку говорив лише натяками, але зрозуміло було, що мовиться про золото та діаманти десь у глибині острова. Олмейр теж нетерпеливився. Якби він знав, що чекає на нього, то, певне, не дивився б такими жадібними, повними сподіванки очима на Лінгардову експедицію. Він стояв, стежачи, поки останній човен зник за кривиною річки, а тоді повернувся і глянув на гарненький, наче лялечка, будинок та на величезні комори, ретельно збудовані цілою армією китайських теслів, на новий причал, біля якого скупчилися торговельні човни, й відчув пиху, так ніби весь світ належав йому.

Та світ треба було ще здобувати і здобувати не так лег-

ко, як йому це здавалося. Незабаром він побачив, що не до вподоби йому цей западок, де старий Лінгард та власна його, Олмейрова, слаба воля оселили його поміж безчесних інтриг та лютого змагання за торгівлю. Річку опосіли араби, збудувавши торговельний пост у Самбірі й, торгуючи, були панами становища та не терпіли конкурентів. Лінгардові не пощастило в першій його експедиції, й він поїхав знов, витративши всі прибутки з Олмейрової торгівлі на таємничу свою мандрівку. Олмейр змагався з труднощами свого становища, не маючи ні приятеля, ні порадника, лише протекцію старого раджі, попередника Лакамбового, яку той дарував йому заради Лінгарда. Сам Лакамба жив тоді як приватна особа на рисовій плантації за сім миль униз понад річкою, вживаючи весь свій вплив, щоб допомогти ворогам білої людини, роблячи змови проти старого раджі й Олмейра, які завжди виразно показували, що йому відомі найбільші їхні таємниці. Він удавав з себе приятеля, і не раз можна було побачити на Олмейровій веранді ставну його постать у зеленому тюрбані та золотом гаптованім жакеті, що сяяв у перших лавах гурту родовитих малайців, які приходили привітати Лінгарда з щасливим поворотом із нетрів острова. Його «селям» завжди був привітний, а потиск руки щирий, коли він вітав старого торговця. Та невеличкі його очі вбирали в себе кожну дрібничку, а вертаючись з цих одвідин, він хитро, задоволено посміхавсь і держав довгі наради з Саїдом Абдулою, своїм приятелем та спільником, головою арабської тор-

говельної спільноти, людиною з великими статками та великим впливом на острові.

Усі в селищі знали, що одвідини Лакамбою Олмейрової оселі не обмежувалися лише самими офіційними відвідинами. Часто, в місячні ночі, запізнені рибалки із Самбіру бачили, як з вузького рукава річки біля задвір'я оселі білої людини випливав маленький човен, і самотній весляр обережно їхав униз річкою, ховаючись у чорні тіні, що кидав берег. Подію цю, відповідно аргументувавши, аж до пізньої ночі обговорювали біля вечірніх багать з цинізмом малайського простолюдина до свого аристократа та зі злою радістю щодо родинного лиха оранг-бленда – ненависного голландця. Олмейр усе ще змагався затято, але з певною лагідністю, і це позбавляло його успіху в боротьбі з упертими безпринципними людьми, якими були його супротивники араби. Торгівля у великих коморах занепала, та й самі комори розвалювалися на цурпалля. Банкір Лінгардів Гедіг із Макассару збанкрутував, і весь капітал, що лежав у нього, пропав. Прибуток од торгівлі останніх років з'їли Лінгардові невдалі експедиції. Сам Лінгард був десь у глибу острова – можливо, вже й помер, бо не подавав звістки про себе. Олмейр залишився сам у безнадійно скрутному становищі, маючи єдину втіху – маленьку дочку, що народилася за два роки по одруженні, а тепер дійшла шести років віку. Дружина його почала ставитися до нього з презирством, яке виявляла злісною мовчанкою, часом вибухаючи потоком дикої лайки. Він відчував,

що вона ненавидить його, і в ревнивому її погляді, яким вона стежила за ним, коли він був із дитиною, спостерігав цю зненависть. Вона ревнувала, бачачи, що дівчинка віддає перевагу батькові, і Олмейр не почувався безпечно в одній оселі з жінкою. А тим часом вона спалила меблі й подрала гарні запинала в незрозумілій зненависті до всіх ознак цивілізації. Зляканий цим вибухом дикої вдачі, Олмейр мовчки надумував, як спекатись жінки. Він зважував усе, навіть убивство, та, як усі кволі вдачею люди, нічого не насмілився зробити й лише щодня чекав Лінгардового повороту з новинами про успіх справи. Той, справді, вернувся, але хворий, зістарівшись, тіль старого Лінгарда з гарячковим огнем у згаслих очах, майже єдиний живий з цілої численної експедиції. Та, нарешті, йому пощастило. В руках його були незчисленні скарби. Але він потребував грошей, щоб зробити правдою мрію про казкове щастя. А тут збанкрутував Гедіг! Олмейр нашкрябав усе, що міг, та старий чоловік хотів більше. Якщо Олмейр не має грошей, він поїде до Сінгапуру, навіть до Європи, хоч насамперед до Сінгапуру, і він візьме з собою маленьку Ніну. Дитину треба як слід виховувати. Він має приятелів у Сінгапурі, що дбатимуть про дівчинку й дадуть їй належну освіту. Все буде гаразд, і дівчинка, на яку старий морець, здавалося, переніс усю любов, що почував колись до її матері, буде найбагатшою жінкою на сході, навіть у цілому світі! Так вигукував старий Лангард, міряючи веранду широкими кроками та пахкаючи цигаркою, обідраний, з розкуймо-

вдженням волоссям ентузіаст. А Олмейр сидів, зібгавшись, на матах та з жахом думав, що доведеться розлучитися з єдиною любовою йому істотою. Та з ще більшим жахом уявляв сцену з жінкою, дикою тигрицею, що захищає своє тигреня. Вона отруїть мене, думав бідолаха, добре знаючи цей легкий спосіб, яким розв'язують кінець кінцем малайці соціальні, політичні й родинні проблеми в своєму житті.

На велике диво Олмейрове, вона поставилася до новини досить спокійно, лише крадькома скинула очима на нього й на Лінгарда, не промовивши й слова. Проте це не завадило їй другого дня стрибнути в річку й поплисти за човном, яким Лінгард увозив дитину, що плакала на руках у няньки. Олмейр поїхав вельботом слідом за жінкою й витяг її за волосся з води, а вона плакала й так кляла, що мало небо не завалялося. Проплакавши два дні, знов вернулася до свого звичайного життя: жувати бетель та висиджувати байдикуючи ціліснінький день поміж жінок. Дуже швидко зістарілась після того й виходила зі своєї апатії, лише щоб зробити якусь образливу заувагу, коли випадково траплялося побачити чоловіка. Олмейр збудував їй хату на березі, де вона й оселилася самотньою. Лакамба припинив свої відвідини, бо згідно з волею Провидіння та завдяки маленькій ученій маніпуляції старий владар Самбіру віддав Богові душу. Замість його почав тепер царювати Лакамба, якому в пригоді стали його араби, що приятелювали з голландською владою. Саїд Абдула зробився відомою людиною та купцем на Пантаї. Олмейр,

ущент зруйнований, задихавсь у тенетах їхніх інтриг, живучи лише думкою про Лінгардові таємні скарби. Лінгард десь зник. Написав раз із Сінгапуру, що дитина почувається добре й опікується нею місіс Вінк, а сам він збирається їхати до Європи роздобувати гроші на величезне підприємство. «Але незабаром буду назад, – писав він. – Грошей здобути не важко, бо люди не знають, куди їх вкласти, і так і кинуться з ними». Та вийшло воно не так, бо він прислав ще одного листа, в якому писав, що хворий, не знайшов родичів і взагалі мало чого досяг. А після того не було вже жодної звістки від нього. Європа, очевидно, поглинула Раджу Лаута, і даремно поглядав Олмейр на захід, чи не блисне йому промінь світла у темному мороці його розбитих надій. Минали роки. Зрідка приходили листи від місіс Вінк, пізніше від самої дівчини, й це єдине давало йому сили жити поміж переможної дикості річки. Олмейр жив тепер сам, одмовившись навіть одвідувати тих, що винні були йому гроші, бо певні, що Лакамба захистить їх, вони не хотіли платити. Вірний його суматрієць Алі варив йому рис та каву, бо ні на кого іншого Олмейр не звірявся, а найменш на свою жінку. Марнував час сумно, блукаючи травою, зарослими стежками навколо будинку, заходячи до зруйнованих комор, де кілька прозеленню вкритих мідяних рушниць та кілька порозбиваних скриньок, колись повних манчестерської мануфактури, нагадували йому про минулі добрі часи, коли тут усе клекотіло життям, а в коморах повнісінько було краму. Олмейр згадував, як ходив

він берегом річки разом з маленькою дочкою. Тепер човни з селищ, що лежали вище понад річкою, минали маленький зруйнований причал «Лінгард з Т-вом», та повертали в рукав Пантаї й причалювали біля новенької пристані, що належала Абдулі. Вони не любили Абдули, але не наважувалися торгувати з людиною, щаслива зірка якої вже зайшла. Бо якби наважилися, то не було б їм милосердя від арабів та раджі, й вони знали це. Ніхто не дав би їм і жмені рису в скрутні часи, а Олмейр не в силі був чим допомогти їм, сам переживаючи тяжку скруту. У своїй занедбаності та відчаю не раз Олмейр заздрив сусіді китайцеві Джіму Енг, бачачи його розпростертим на купі холодних мат з дерев'яною підпорою під головами та люлькою опію в нечутливих пальцях. Сам Олмейр не шукав забуття в опію, може, тому, що це коштувало занадто дорого, а може, його гордість білої людини повставала проти такого приниження. Хоч найбільше, певно, його спиняла думка про дочку. Він чув тепер частіше про неї з того часу, як Абдула купив пароплав, який рейсував поміж Пантаї і Сінгапуром, що три місяці. Олмейр почував себе ніби ближче до дочки. Він палко бажав побачити її і мріяв про подорож до Сінгапуру та з року в рік одкладав, усе сподіваючись якоїсь щасливої переміни в становищі. Не хотів зустрічатися з дочкою з порожніми руками, не маючи й слова надії на вустах. Не хотів також брати її сюди, в дике це оточення, до якого сам себе приневолив. А також трохи боявся її. Що вона подумає про нього? Він порахував роки. Доросла вже

дівчина. Цивілізована дівчина, молода й повна надій. А він почував себе старим, зневіреним і надто скидався на дике навколишнє оточення. Питав себе, яке буде її майбутнє? Не зміг одповісти на питання і не насмілювався побачити її. Але сумував за нею. Так минали роки, а він вагався.

Нарешті настав край його ваганню, бо Ніна несподівано приїхала до Самбіру пароплавом під опікою капітановою. Олмейр дивився на неї зчудовано і з подивом. За ці десять років дитина стала жінкою чорноволосою, смуглявою, високою та вродливою, з величезними сумними очима, в яких властивий малайським жінкам зляканий вираз пом'якшувався відтінком задуми, що вона одержала в спадщину від предків-європейців. Олмейр з жахом чекав зустрічі дочки з матір'ю. Що подумає оця пишна дівчина в європейському вбранні про свою матір, яка ненастанно жує бетель, сидить карачки в темній халупі, нечепурна, напівгола, сердита? Він боявся також якогось вибуху з боку цієї потвори в жіночій подобі, хоч до цього часу йому пощастило зберегти більш-менш спокійний настрій у неї, врятувавши навіть решту незнищених меблів. Стоячи під сліпучим сонячним світлом біля зачинених дверей жінчиної халупи та прислухаючися до гомону розмови, він думав, що робиться там усередині. Всіх служниць одразу вислано з хати, й вони стояли біля паркану, наполовину закривши обличчя з цікавістю базикаючи. На мить забув про все, намагаючись учути уривки розмови, що линули крізь бамбукову стінку, аж капітан пароплава, що

йшов з дівчиною, боячись сонячного удару, взяв Олмейра під руку й повів його в холодок до веранди, де вже стояла скриня Ніни, принесена сюди з пароплава носіями. Коли капітан Форд узяв до рук шклянку вина та запалив цигарку, Олмейр попросив його розповісти про причини несподіваного прибуття доччиного. Форд спочатку сказав щось невиразне, але кріпкими словами, про глупоту всього жіноцтва взагалі, а місіс Вінк зокрема.

– Бачите, Каспаре, – промовив він під кінець свого оповідання схвильованому Олмейрові, – страшенно незручно мати в оселі дівчину мішаного походження. Люди такі дурні. А отой юнак із банку взяв за звичку їздити до Вінкового бунгало й ранком, і ввечері. Ну, стара думала, що то задля її Еми. Коли ж дізналася, в чому справа, там був такий рейвах, мушу сказати. Вона не захотіла й на хвилину залишити у себе Ніну. Почувши про цю справу, я взяв дівчину до себе і здав під опіку своїй дружині. Моя дружина – добра жінка, і, присягаюся, ми б держали Ніну в себе, та вона не захотіла лишитись. А тепер... не хвилюйтеся, Каспаре, сидіть спокійно. Що можна було вдіяти? Найкраще для неї – це жити з вами. Бо в інших умовах вона не почуватиме себе щасливою. Обидві Вінкові дочки – не кращі від одягнених мавп, та вони зневажали Ніну. Не можна зробити її білою. Вона дуже хороша дівчина, але моїй жінці не сказала нічого. Коли хочете дізнатися, спитайте її самі, хоч, вами будучи, я б облишив це. Можете не турбуватися з платнею за її проїзд, старий друже,

якщо у вас скрута. – І шкіпер, одкинувши цигарку, пішов «розбудити їх там, на борту», як він висловився.

Олмейр даремно сподівався з уст самої дочки почути про причини її повернення. Ні того дня, ні в який інший день не згадувала вона про своє життя в Сінгапурі. Він не намагався питати, зляканий виразом застиглого спокою на її обличчі та сумними її очима, які дивилися повз нього на величезний тихий ліс, що дрімав у величному спокої під гомін широкої річки. Він мирився зі становищем, щасливий з тієї лагідної, трохи опікунчої любові, що дівчина виявила до нього, хоч виявляла якомсь нерівно, бо в неї бували, як вона сама їх називала, «погані дні», і тоді вона звичайно йшла до материнної халупи на березі річки й довго лишалася там, а виходила стримана, як і завжди, але з якимсь гордим виглядом, з готовими короткими відповідями на всі батькові запитання. Олмейр звик і до цього й поводився спокійно і в такі дні, хоч його дуже турбував вплив жінчин на Ніну. З другого боку, дівчина дивно пристосовувалася до напівдикого злиденного життя. Не подаючи жодних ознак незадоволення та нічого не питаючи, мирилася вона з неохайністю, занедбаністю та бідністю батькової оселі, з відсутністю меблів та перевагою рисової дієти біля родинного столу. Жила разом з батьком у маленькому будинку, тепер майже зруйнованому, якого збудував колись Лінгард для молодят Олмейрів. Малайці жваво обговорювали прибуття дівчини. Спочатку малайські жінки разом з дітьми товпились на березі, прагнучи дістати

від молодії мем Пугай – «убат» од усіх недуг тіла. А в прохолоді вечорів поважні араби в довгих білих сорочках та жовтих безрукавках повільно йшли порохом укритою береговою стежкою, простуючи до Олмейрової огорожі, й, вигадавши якусь незначну приключку, урочисто заходили до «невірного», аби хоч раз оком скинути на дівчину. Навіть Лакамба вирушив у військових човнах із своєї оселі з величезним почетом та з червоними парасолями й причалив до трухлявої маленької пристані «Лінгард з Т-вом». Він ніби приїхав купити дві мідяні рушниці, потрібні йому для подарунку його приятелеві, ватажкові самбірських даяків. І поки Олмейр, хоч і почувуючи щось непевне, але чемний, порпавсь у коморі, шукаючи рушницю, раджа, оточений своїм почетом, сидів у кріслі на веранді, даремно сподіваючись побачити Ніну. У дівчини був один з її поганих днів, і вона засіла в материній хаті, стежачи разом з нею за лицедійством на веранді. Раджа відїхав, обманутий у сподіванках, але привітний, і незабаром Олмейр почав збирати жнива від поліпшення відносин з владарем. Деякі його винуватці, що з них він уже втратив найменшу надію одержати щось, сплатили свої борги, вітаючи його низеньким «сялям» та прохаючи вибачення за затримку. І бачачи ці ознаки поліпшення становища, Олмейр ожив трохи душею. Можливо, не все ще втрачено. Араби та малайці переконалися нарешті, що він – людина з деякими здібностями, думав він. І своїм звичаєм почав планувати величезні торговельні комбінації, мріючи про великі при-

бутки для себе й для Ніни. Надто для Ніни. Під впливом цих почуттів попрохав капітана Форда написати до своїх приятелів у Англію, щоб довідатись про Лінгарда. Живий він чи вмер? Коли вмер, то чи не залишив яких паперів, документів, якихось вказівок або натяків про великий свій скарб? А тимчасом почав нишпорити поміж мотлохом у одній із порожніх кімнат і знайшов записну книжку старого авантюриста. Уважно перечитував незрозумілі нотатки й часто замислювався, читаючи. Дещо інше теж вивело його з апатії. Гармидер, що зчинився на цілیم острові з приводу заснування «Товариства Британського Борнео», вплинув навіть на сонне животіння Пантаї. Сподівалися великих перемін, говорили про анексію. Араби стали чемніші. Олмейр почав будувати новий будинок для майбутніх інженерів, агентів та службовців нового товариства. З легким серцем витрачав на це кожний вільний гульден. Лише одне турбувало його спокій: дружина його вийшла із свого добровільного вигнання, принісши свій зелений жакет, вузький саронг, пронизуватий голос та відьомську подобу в його спокійне життя в маленькім бунгало. Але дочка, здавалося, байдуже поставилася і до цих одмін у їхньому житті. Олмейрові було це не до вподоби, та він не насмівся нічого сказати.

Розділ III

Наслідки лондонських нарад сягають надзвичайно далеко, й постанова, винесена в оповитій туманом лондонській конторі Борнейського т-ва, притьмарила блискуче проміння тропічного сонця, додавши ще одну гірку краплину до і так уже вщерть повного келиха лиха Олмейрового. Вплив на цій частині східного надбережжя розподілено і річку Пантаї залишено під номінальною владою Голландії. В Самбірі панувала радість. Рабів нашвидку позаховували в лісі та джунглях, а на високих жердинах біля раджевої оселі повісили прапори, сподіваючись одвідин голландських офіцерів з військового корабля.

Фрегат об'якорився по той бік гирла річки, а паровий катер привів на тяглі човни, прокладаючи шлях поміж малайських суден, переповнених по-святковому вбраними малайцями. Старший офіцер вислухав поважно лояльну промову Лакамбову, повернув селям Абдулі й запевнив цих, обраних малайцями, джентльменів, що великий раджа в Батавії доброзичливо ставиться і до керівників, і до населення Самбіру – цієї зразкової округи.

Олмейр дивився з веранди на святкову подію по той бік річки, чув постріли з рушниць на честь нового прапора, презентованого Лакамбі, та глухий гомін юрби, що товпилася біля огорожі. Білими хмарами стелився на зеленому тлі лісу

дим багать, і Олмейр не міг не прирівняти до нього своїх надій, що теж, наче дим, розвіялися. Не почував зовсім патріотичного піднесення при цій події, і довелося йому примусити себе бути привітним, коли офіційна церемонія скінчилась і морські офіцери комісії переїхали річку, щоб одвідати самотню білу людину, про яку вони чули, та й не без того, щоб кинути оком на його дочку. В цьому останньому їм не пощастило, бо Ніна відмовилася вийти до гостей, та, здавалося, вони знайшли розраду в джині та сигарах гостинного Олмейра, розсівшись вигідно на кривоногих кріслах у затінку веранди, тоді як зовні велика річка немов кипіла від спеки під сліпучим сонячним світлом.

Вони сповнили маленький бунгало незвичайними тут згукми європейських мов, гамором і сміхом та властивими морцям брутальними жартами з товстого Лакамби, якому так багато наговорили приємних слів цього ж таки ранку. Молодші офіцери, змовившись, підбили господаря на щирість, і, схвильований європейськими їхніми обличчями та європейською їхньою мовою, Олмейр одкрив свою душу симпатичним чужинцям, не свідомий того, що, оповідаючи про численні свої турботи, лише бавить майбутніх цих адміралів. Вони пили за його здоров'я, зичили йому силу діамантів та гори золота, навіть заздрили блискучій долі, що чекала на нього. Збитий з пантелику такою доброзичливістю, сердешний сивоволосий мрійник запросив гостей обдивитись новий його будинок. Вони пішли безладною процесією,

плутаючися у високій траві, а човни вже чекали на них, щоб вертатись назад річкою у вечірній прохолоді. У великих порожніх кімнатах, де теплий вітрець, проходячи крізь порожні лутки, крутив легенько сухе листя та порох, Олмейр, у білому жакеті та кольоровому саронгу, оточений колом блискучих уніформ, стукав ногою об підлогу, аби показати, як міцно її зроблено, та вихваляв красу й вигоди будинку. Гості слухали й погоджувалися, дивуючись простоті й дурнуватій якійсь самовпевненості людини, поки Олмейр, виведений з рівноваги хвилюванням, висловив жаль, що не прибули англійці, «що вміють використовувати багатства країни», як він сказав. Ця щира заява викликала вибух сміху поміж голландських офіцерів, а тоді вони повернули до човнів. Та коли, обережно ступаючи по трухлявих дошках Лінгардового причалу, Олмейр спробував несміливо закинути кілька слів голові комісії про «потребу захистити голландців від хитрощів арабів, цей дипломат з солоної води многозначно відповів, що араби кращі від голландців, які крадькома продають порох малайцям. Сердешний Олмейр одразу згадав гадючий язик Абдули та урочисту чемність Лакамби, та поки надумався запротестувати, паровий катер рушив зненацька вниз річкою разом з низкою човнів, а він лишився стояти на помості, з роззявленим од гніву й здивовання ротом. Від Самбіру до острівця на лимані, де стояв, чекаючи на човни, фрегат, було тридцять миль річкою. Місяць зійшов ще до того, як човни проїхали половину цієї просторіні. Чор-

ний ліс, що спав безтурботно під холодним його промінням, прокинувся зненацька від дзвінкого сміху в човнах маленької флотилії. Там згадували сумне оповідання Олмейрове. Брутальні жарти з бідолахи переходили від човна до човна. Те, що не вийшла його дочка, обговорювали зі злим незадоволенням, а недокінчений будинок для англійців легковажні морці цієї веселої ночі одноголосно охрестили «Олмейровою примхою».

Багато тижнів після цих одвідин життя в Самбірї точилося безбарвно та одноманітно, як завжди. Сонце, кидаючи ранішнє проміння через верховіття дерев, щодня освітлювало звичайні сцени денної активності. Ніна походжала стежкою, що була, власне, єдиною вулицею селища, бачачи звичне видовище чоловіків, які вилежувались у холодочку на високих помостах біля хат; жінок, зайнятих лущенням рису для денного вжитку; голих брунатних дітей, що гасали затіненими вузькими стежками, простуючи до галявин. Джім Енг, тиняючись біля свого будинку, дружньо хитав головою, вітаючи її, а тоді йшов до хати, де чекала на нього люлька улюбленого опію. Старші діти товпилися навколо Ніни, нашілюючи на ближче знайомство, сіпали її за біле вбрання темними своїми рученятами й, виблискуючи білими зубами на осяяних усміхом личках, чекали, що на них сипоне злива блискучого намиста. Ніна спокійно посміхалася до них, але завжди казала кілька привітних слів молодій дівчині-сіамці, невірній Буланджі, про вдачу численних жінок котрого

недобра йшла слава. Говорили також, що всі родинні сварки в оселі цього трудолюбного господаря кінчалися, звичайно, організованим нападом усіх його жінок на невірлицю сіамку. Сама дівчина ніколи про це нікому не говорила – можливо, з обережності, а швидше, з причин тієї дивної покори та апатії, властивої всьому напівдикому жіноцтву. З самого рання її можна було побачити на стежках поміж хат, на березі або на пристані з тачею пиріжків на голові, продавати які було її обов'язком. У спеку вона звичайно шукала захисту в Олмейровій садибі, часто ховаючись у холодок у кутку веранди, куди її кликала Ніна. Вона сиділа скоцюрбившись, держачи перед собою тачу. До «мем Путай» завжди посміхалась, але, побачивши місіс Олмейр або почувши її верескливий голос, хапливо уходила.

З цією дівчиною Ніна часто розмовляла, тоді як інші жителі Самбіру зрідка або й ніколи не чули її голосу. Вони звикли до мовчазної постаті в білому вбранні, істоти з іншого, незрозумілого їм світу, що ходила спокійним їхнім селищем. Та, не зважаючи на зовнішній спокій та на відокремленість Ніни від людей, що оточували її, життя її було далеке від спокою, і тому місіс Олмейр почала виявляти певну активність задля щастя й задоволення в оселі. Знов відновила стосунки з Лакамбою, правда, не особисто, бо гідність владаря примушувала його сидіти в своїй садибі, але через першого його міністра, господаря заїзду, фінансового порадника та головного фактотума. Цей джентльмен, родом із Су-

лу, мав, очевидячки, всі властивості державного мужа, хоч йому цілком бракувало особистої привабливості. Справді, він був надзвичайно огидливий. Одноокий, таранкуватий, з жахливо понівеченими віспою устами та носом, цей цікавий індивід частенько тинявся в Олмейровім садку в неофіційному своєму вбранні – шматку рожевого перкалю навколо стану. Позад будинку, присівши карачки на розкиданому попелі біля великого залізного казана, де кипів рис, що варили жінки під доглядом місіс Олмейр, цей хитрий посередник вів довгу розмову з Олмейровою дружиною мовою Сулу. Про що вони розмовляли, можна було догадатися з тих родинних сцен, які відбувалися потім у Олмейровій оселі.

Не так давно Олмейр почав їздити в експедиції вгору річкою. У маленькому човні, з двома весловими та вірним Алі за стерничого, він зникав щоразу на кілька днів. Поза сумнівом, за кожним його рухом стежили Лакамба й Абдула, бо людина, на яку звірявся Раджа Лаут, могла знати якусь цінну таємницю. Побережани Борнео сліпо вірять у діаманти казкової вартості та у велетенські золоті поклади в глибині острова.

Вартість казкових цих скарбів ще збільшується тому, що дуже важко дістатися в глиб острова, надто в північно-східну його частину, бо річкові племена даяків або мисливців на голови завжди ворогували з малайцями. Цілком можливо, що трохи золота таки попадало на берег, коли в короткі періоди замирання під час їхніх війн даяки відвідували прибере-

режні малайські селища. І цей незначний факт спричинився до неймовірно перебільшених чуток.

Олмейр, як білий – як перед ним Лінгард, – був у трохи кращих стосунках з племенами верхоріччя, але навіть і його поїздки не позбавлені були небезпеки, й тому Лакамба завжди нетерпеливився, чекаючи на його повернення. Та щоразу раджа розчаровувався. Даремні були наради біля рисового горщика його фактотума Балабатчі з жінкою білого. Білий був непохитний. Не зважав ні на запевнення, ні на підлецування, ні на хитрощі, ні на солодкі слова, ні на гострі образи, ні на жалібні прохання, ні на страшні загрози: бо місіс Олмейр, у згоді з Лакамбою, палко бажаючи вплинути на чоловіка, переслідувала його з усім своїм умінням і запеклістю. У брудному вбранні, що щільно обтягало попід руками висохлі її груди з рідким сивуватим волоссям, що падало в безладді на випнуті вилиці з виразом прохання на обличчі, вона верескливо цокотіла про всі вигоди спілки з такою визначною людиною, як раджа.

– Чому ти не підеш до раджі? – верещала вона. – Нащо вертаєшся знов у ліси до тих даяків? Їх треба повбивати. Сам ти не можеш їх убити, не в силі. Але в нашого раджі добрі слуги. Скажи лише раджі, де скарби старої білої людини. Наш раджа добрий! Він наче рідний батько, дату безар! Він повбиває тих треклятих даяків, а ти матимеш половину скарбів. Ой, Каспаре, скажи, де скарби! Скажи хоч мені! Скажи, що ти вчитав з записок старого, бо ти так часто но-

чами читав їх.

У таких випадках Олмейр сидів, зігнувши спину, під нападом родинної бурі, і лише коли потік красномовності жінчиної ущухав, часом на мить, сердито бубонів: «Жодних скарбів нема! Іди собі, жінко!» Розлютована виглядом цієї терпляче зігнутої спini, вона врешті оббігала навколо столу й ставала проти нього, однією рукою держачи вбрання, а другу руку, худу, з пальцями, що скидалися на кігті, простягала вперед і, доходячи до краю в своїй злості та зненависті, вибухала лайкою та гіркими прокльонами, що бурхливим потоком лилися на голову людини, не гідної, на її думку, товариства відважних малайських ватажків. Кінчалось звичайно тим, що Олмейр повільно підводився з виразом внутрішнього болю на обличчі й, держачи в руці довгу люльку, мовчки відходив. Виходив крізь високу траву на стежку до самотнього нового будинку, ледве тягнучи ноги, в стані цілковитого фізичного виснаження від огиди та страху до цієї відьми. Вона йшла тоді до сходів і садила йому вслід цілу копицю безладної лайки. Кожна така сцена кінчалася, звичайно, пронизуватими вигуками. Він чув здалека: «Ти знаєш, Каспаре, що я тобі жінка! Шлюбна жінка за всіма вашими християнськими безглуздими законами!» Вона знала, між іншим, що цими словами найгірше дошкуляла йому, бо шлюб з нею було найтяжче лихо в житті цієї людини.

Ніна мовчки нерухомо дивилася на такі сцени, приглушена, німа, без жодного почуття, поки не завмирав згук остан-

нього прокльону. Коли батько шукав захисту в величезних запорошених кімнатах «Олмейрової примхи», а мати, знеможена риторичними змаганнями, сідала навпочіпки долі, знесилена прихилившись до ніжки столу, Ніна з цікавістю наближалася до неї й, підібгавши спідницю з запльованої соком бетеля підлоги, дивилася на матір, як дивляться в кратер затихлого вулкана після руйнівного вибуху. Думки місіс Олмейр після таких сцен верталися, звичайно, до спогадів дитинства, і монотонною співомовкою, не завжди складно, вона оповідала про славу султана Сулу, велику його пишноту, силу, могутність та відвагу; про страх, що кригою сковував серця білих, коли вони бачили їхні прудкі піратські прау. І ці муркотливі розказки про дідову могутність перемішувалися з пізнішими її спогадами про великий бій із кораблем «Білого Чорта», а найбільше про життя її в Самарангським монастирі. Тут вона звичайно уривала нитку оповідання й, витягнувши маленький мідяний хрест, що завжди носила на шії, дивилася на нього з забобонним жахом. Цей жах переплутувався з невиразною думкою про якісь чарівні властивості маленької металевої речі та з ще невиразнішим, але жахливим уявленням про злих джинів та про пекельні муки, що, на її думку, саме їй на кару вигадала добра мати-настоятельница, якщо вона втратить оцю маленьку річ.

Отакий був теологічний багаж місіс Олмейр, який вона придбала для тернистого свого життєвого шляху. Правда, вона мала принаймні за що чіплятися, тим часом як Ні-

на, виросши під протестантським крилом чеснотливої місіс Вінк, не мала навіть маленького шматочка металу, щоб нагадував їй про минуле вчення. І слухаючи повість цієї дикої слави, варварських боїв та бучних бенкетів, історію відважних, хоч, може, кривавих учинків, коли люди раси її матері підносились над оранг-бленда, дівчина почувала якісь непереможні чари цього. Вона бачила з невиразним подивом, що тоненька керея цивілізованої моральності, якою огорнули її молоду душу ті чеснотливі люди, впала з неї, і вона стояла тремтячи, безпорадна, з самого краю глибокої, незнаної безодні. На велике диво, коли вона була під впливом істоти, що скидалася на відьму й доводилася їй матір'ю, безодня ця не лякала її. Трапивши в культурне оточення, Ніна, здавалося, забула минуле своє життя, до того часу, коли Лінгард вихопив її з рідної оселі. Після того вона набула християнського виховання, освіти і звикла до цивілізованого життя. На нещастя, її вихователі не зрозуміли її вдачі, й виховання скінчилося сценою приниження та вибухом огиди білих людей до мішаної крові. Вона скуштувала всю гіркоту цього й пригадувала виразно, що чеснотлива місіс Вінк гнівалася не так на молодика з банку, як на невинну причину його захоплення. Ніна не мала також сумніву, що найголовніша причина гніву місіс Вінк була та, що цей випадок трапився в білому гнізді, куди саме прилетіли з Європи дві сніжно-білі голубки, її дочки, щоб заховатися під материні крильця, чекаючи там наречених, що судила їм доля, – якихось статеч-

них людей. Навіть думка про гроші, які з такими труднощами збирав Олмейр, акуратно висилаючи їх на утримання Ніни, не спинила місіс Вінк у доброчинній її постанові. Ніну було одіслано, хоч дівчина й сама хотіла їхати, дарма що її лякала трохи зміна в її житті. Тепер вона вже три роки прожила біля річки разом з дикункою-матір'ю та нерішучим, кволим, нещасливим батьком, що блукав із затуманеною головою поміж розставлених на нього пасток. Дівчина жила позбавленим усяких культурних вигід життям, у мізерному домашньому оточенні. Вона вдихала атмосферу жадібної гонитви за зиском і не менш огидливих змов та злочинів задля хтивості чи задля грошей. Все це, та ще домашні сварки, було єдине, що їй довелося бачити через три роки її животіння тут. Вона не вмерла ще на початку від огиди та одчаю, як того чекала й навіть сподівалася. Навпаки, за півроку їй уже здавалося, що іншого життя вона й не зазнавала, її молодому безхитрому розумові дозволено на мить заглянути у краще життя, а тоді силоміць одтягнуто назад у глибоку трясовину варварства, повну дужих нестримних пристрастей, і тут Ніна втратила вміння розбиратися, їй здавалося, що зовсім однаково, де, що і як робити: торгувати чи в цегляній крамниці, чи на багністім березі річки; досягати чи великого, чи малого; кохатися під захистом чи велетенських дерев, чи сінгапурського собору; чи жити до природного свого кінця, згідно з приписами християнської моралі та під охороною законів, чи шукати задоволення своїх бажань з диким лукавством та

нестриманою жагою вдачі, що так само не знає культури, як і похмурих велетенських лісів своєї країни. Ніна бачила лише однакові вияви любові чи зненависті та підлу жадібну гонитву за зрадливими доларами в різноманітнім мінливім їхнім вигляді. Для дужої чесної натури дівчини через усі ці роки дика нестриманість і щирість в осягненні мети її земляків-малайців видавалися кращими, ніж рівний удаваний спокій, брехлива ввічливість та претензія на всілякі чесноти тих білих людей, з якими вона мала нещастя жити разом. Нарешті, таке було її життя, мусило таким бути, і, думаючи так, вона все більше й більше почувала, що підпадає під вплив матері. Шукаючи в своєму незнанні кращих боків життя, вона жадібно слухала оповідання старої жінки про минулу славу раджив, од яких і вона походила, й поволі ставала все байдужішою, все зневажливішою до примішки в своєму походженні крові білих, яких репрезентував її слабодухий безтрадиційний батько.

Труднощі в житті Олмейровому не зменшились од присутності дівчини в Самбірі. Метушня, що зчинилася була з її прибуттям, стихла, правда, і Лакамба не поновляв своїх одвідин. Щось за рік після того, як приїздили голландські військові човни, вернувся з прощі до Мекки Абдулин небіж Саїд Решид, здобувши собі зеленого жакета та пишний титул хаджі. На палубі пароплава, що привіз його, пускали ракети, а в садібі Абдули гупав усю ніч барабан. Бенкет по хатах затягся аж до ранку. Решид був улюблений небіж Абду-

ли та його спадкоємець. Щасливий дядько, зустрівши якоесь Олмейра на березі, спинився чемно обмінятися привітаннями й попрохав урочисто побачення. Олмейр сподівався якогось шахрайства, в усякому разі, чогось неприємного, але, звичайно, згодився, удаючи навіть, що дуже радий. Другого дня, саме після заходу сонця, в супроводі кількох інших сивобородих шкарбунів та самого небожа, прибув Абдула. Молодик – розпусний та підтоптаний на вигляд – удавав абсолютну байдужість до події. Коли носії смолоскипів збилися купою внизу біля приступок, а гості розсілися на різноманітних покалічених стільцях, Решид став односторонь, далі від світла, з величезною увагою роздивляючися свої маленькі аристократичні руки. Здивований такою урочистою поведінкою одвідувачів, Олмейр угніздився на край столу з властивим йому браком пихи, що одразу спостерегли араби з поважним незадоволенням. Та Абдула почав промову, дивлячися повз Олмейра на червоне запинало, що висіло на дверях, тоді як легке його тремтіння говорило про присутність жінок по той бік. Почав із витончених компліментів Олмейрові з приводу довголітнього їхнього сусідства та приязні й прохав Аллаха дарувати йому ще більше років життя, щоб звеселяти собі очі, дивлячись на любого свого приятеля. Делікатно натякнув про ту виключну повагу, що виявила Олмейрові голландська комісія, і зробив звідси приємний для Олмейра висновок про величезний вплив його поміж свого білого народу. Він, Абдула, теж користується впливом поміж

арабів, а небіж його, Решид, одержить у спадщину і його соціальне становище, й величезні статки. Тепер Решид – хаджі. У нього є вже кілька жінок-малайок, провадив Абдула, та час уже мати йому укохану жінку, першу з чотирьох, яких дозволяє Пророк. І, говорячи далі, з добре витриманою чемністю, він пояснив враженому Олмейрові, що коли на те його воля і він оддасть дочку істинновірному та доброчинному чоловікові Решидові – вона буде господинею пишної Решидової оселі й першою жінкою найповажнішого араба на острові, коли його, Абдулу, всемілостивий Аллах покличе до радощів раю.

– Ти знаєш, туане, – мовив він наприкінці, – інші жінки будуть лише її невільницями, а Решидова оселя велика. Він привіз із Бомбею величезні дивани, коштовні килими та європейські меблі. Там є також велике свічадо, вправлене в рамці, що сяє, наче золото. Чого більше бажати дівчині? – І поки Олмейр мовчки з жахом дивився на нього, Абдула сказав конфіденційним тоном, махнувши рукою своїм провозатим, щоб одійшли, які матеріальні вигоди дасть йому цей шлюб, та запропонував Олмейрові три тисячі доларів на ознаку щирої приязні та як калим за дівчину.

Сердешного Олмейра мало грець не вхопив. Палаючи бажанням учепитись у горлянку Абдулі, він згадав безпорадне своє становище поміж цих свавільних людей, подумав про потребу бути обережним і вдався до дипломатії. Опанувавши своє збентеження, сказав чемно та холодно, що дочка його

го ще надто молода, мало не дитина, як на його думку, а туан Решид – правовірний та хаджі – не захоче, певно, мати невірну в своєму гаремі. Бачачи, що Абдула посміхнувся скептично на цю його останню увагу, не сказав більш нічого: не на-смілився щиро відмовити, але й не дав ухильної відповіді, взагалі не промовив і слова. Абдула зрозумів, що ховалось у його мовчанці, та встав, прощаючись поважним «селям». Побажав своєму приятелеві Олмейрові жити ще тисячу років і пішов сходами, тоді як Решид поштиво підтримував його. Носії взяли свої смолоскипи, засипаючи іскристим дощем річку, й процесія рушила додому, лишивши Олмейра схвильованого, але задоволеного, що вони нарешті пішли. Він кинувсь у крісло й стежив за переблиском огнів поміж стовбурів дерев, аж поки вони зникли, й гомін голосів та тупотіння ніг заступила глибока тиша. Сидів нерухомо, поки зашелестіло запинало й на веранду вийшла Ніна та сіла в крісло-гойдалку, де сиділа звичайно щодня по кілька годин. Вона мовчки злегка похитувалася, напівзаплющивши очі, а довге волосся захищало їй обличчя від світла димної лампи, що стояла на столі. Олмейр крадькома глянув на неї, та обличчя її було нерухоме, як завжди. Вона поволі повернула голову до батька й, говорячи, на превелике його диво, англійською мовою, спитала:

– Це тут був Абдула?

– Так, – одповів Олмейр. – Допіру пішов.

– А чого він приходив?

– Хотів купити тебе для Решіда, – брутально відказав Олмейр, підпадаючи під владу гніву та дивлячись на дівчину, ніби сподіваючись, що вона виявить якісь почуття.

Та Ніна сиділа нерухомо, замріяно дивлячись у темряву ночі.

– Бережись, Ніно, – промовив Олмейр, помовчавши кілька хвилин і встаючи з крісла. – Будь обережна, коли їздиш сама човном. Цей Решід – негідник, і хто знає, чого від нього можна сподіватися. Ти чуєш мене?

Тепер вона вже стояла, збираючись іти й держачись однією рукою за запинали на дверях. Повернулася назад, одкинувши рвучким рухом важкі свої коси на спину.

– Ви думаєте, він насмілиться? – шпарко спитала вона, а тоді, знов повернувшись іти, додала тихше: – Він не насмілиться. Всі араби боягузи.

Олмейр вражено подивився на неї. Не ліг одпочивати в гамак, а розгублено ходив по веранді, часом задумано спиняючись біля билець. Лампа згасла. Перші проміння світанку проглядали із-за лісу. Олмейр тремтів у вогкому повітрі. «Не розумію, – бурмотів він сам до себе, стомлено лягаючи. – Чорт розбере цих жінок».

Скидається на те, що дівчина хоче, аби її хто взяв звідси. І він відчув, що в серце йому прокрадається якийсь незрозумілий жах, і знову затремтів.

Розділ IV

Цього року, коли вже майже кінчався південно-західний мусон, до Самбіру дійшли непевні чутки. Капітан Форд, одвідавши Олмейрову оселю, щоб погомоніти увечері з її господарем, привіз останні числа «Стрейтс Таймс», з новинами про Ачинську війну та про нещасливу голландську експедицію. «Накоди» з рідких торговельних прау, що приїздили річкою одвідати Лакамбу, обговорювали з ним справи й, поважно хитаючи головами, нарікали на вибагливість, суворість і деспотизм оранг-бленда, наводячи, як приклад їхніх утисків, цілковиту заборону торгівлі порохом та пильний огляд усіх запідозрених торговельних суден у Макассарській протоці. Навіть лояльна душа Лакамбова почувала внутрішнє незадоволення, що в нього відібрано дозвіл на торгівлю порохом і несподівано конфісковано сто п'ятдесят барил цього краму канонеркою «Принцеса Амелія», коли, після небезпечної плавби, порох майже привезли в гирла річки. Цю неприємну новину сповістив йому Решид, що, після нещасливого свого сватання, поїхав у довгу мандрівку поміж островів з комерційною метою. Він купив пороху для свого приятеля, й коли вже вертався назад, вітаючи свою проникливість, яка допомогла йому щасливо уникнути небезпеки, митницький догляд одібрав у нього заказаний крам. Лють Решидова скерована була виключно проти Олмейра, якого

він запідозрив у доносі голландській владі про ту запеклу боротьбу, що вели араби та раджа з племенами даяків у вер-хоріччі.

На величезне здивовання Решидове, раджа дуже незадоволено вислухав його скарги, не виявивши жодних ознак ворожості до білої людини. Справді, Лакамба дуже добре знав цілковиту непричетність Олмейрову до справ державних, і, oprіч того, його поведінка до всіма гнаної людини зовсім змінилася після того, як новознайдений приятель Олмейрів, Дейн Марула, спробував замирити Лакамбу з давнім його ворогом.

Олмейр мав тепер приятеля. Незабаром після відбуття Решидового в комерційну його подорож, Ніна, пливучи повільно човном додому з самотньої своєї прогулянки, почула в одному з невеличких рукавів річки плюскіт, так немовби хто кинув у воду важку кодолу, потім до неї долинула повільна пісня малайських морців, якої вони співають, тягнучи щось важке. Крізь густий чагарник, що ховав закрутки річки, вона побачила високі щогли якогось європейськи оснащеного парусника, що стриміли вище верховіття невеличких пальм ніпа. Із бокового рукава бриг тягли в головне річище. Сонце вже сіло, й у скороминучому тропічному присмерку Ніна угледіла весь бриг, що повільно плив течією, повернувши прову до Самбіру, а вечірній вітрець надимав злегка фок-вітрило. Дівчина накерувала човна з головного річища в одну з численних узеньких проток поміж зарослими лісом острів-

цями й завзято гребла чорною сонною поверхнею води, простуючи до Самбіру. Її човен зачіпав пальми на березі та обминав мулкі мілини, звідки позирали байдуже на неї ледачі алігатори, й саме коли запала темрява, виїхала в широке річище, де зливались обидва головні рукави річки. Бриг стояв уже там на якорі з прибраними парусами, впоперек поставленими реями й порожньою палубою, де не видно було жодної живої істоти. Щоб трапити до своєї домівки на низькому розі поміж двох рукавів Пантаї, Ніна мусіла переплисти річку дуже близько від брига. Понад берегами обох рукавів горіли вже вогні в хатках, одбиваючись на спокійній воді. Гомін голосів, випадковий плач дитини, швидкий уривчастий гук дерев'яного барабана разом з далекими окликами запізнених рибалок, що лунали в темряві, линули до неї через широку просторінь річки. На мить Ніна спинилася, вагаючись, раніш ніж переїздити річку. Така несподіванка, як оснащений європейськи парусник, трохи непокоїла її, але широчінь річки видавалася досить темною, щоб сховати маленький човен. Кількома ударами весел, розігнавши човна, дівчина прилякла навколішки на дні його й, перехилившись уперед, насторожено прислухалася до найменшого непевного згуку, керуючи до невеличкого причалу «Лінгард з Т-вом». Яскраве світло парафінової лампи з веранди Олмейрового бунгало, немов маяк, показувало шлях дівчині, але сам причал ховався у темряві похилих дерев на березі. Раніш, ніж Ніна змогла побачити, вона почула, як стукнувся об трухляві палі

великий човен, і до неї долинув шепіт розмови. Біла фарба човна і великий його розмір, що невиразно замаячили перед нею, коли вона надїхала ближче, підтвердили її здогади, що човен цей з брига, який щойно тут об'якорився. Спинивши раптом свого човна, дужим ударом весла вона повернула його від причалу й накерувала в маленький струмок, що починався позад їхнього двору. Зсівши на мулкому березі, попростувала втоптанною травою до будинку. Ліворуч, під кухонним накриттям, горіло червоне полум'я, відблиск якого вона бачила, минаючи бананові зарості, й у вечірній тиші бринів жіночий сміх. Ніна зробила висновок, що матері поблизу немає, бо сміх і місіс Олмейр не були близькими сусідами. Вона, певно, в хаті, подумала Ніна, легко збігаючи вгору дерев'яним помостом, що вів до задніх дверей вузького передпокою, який поділяв будинок на дві половини. За дверима стояв у чорній тіні вірний Алі.

– Хто тут? – спитала Ніна.

– Прибув якийсь вельможний малаець, – одповів Алі приглушеним схвильованим голосом. – Він дуже багатий. З ним шестеро чоловік із списками. Справжній вояка, розумієш? І одягнений пишно. Я бачив його вбрання – все сяє. А які самоцвіти! Не йди туди, мем Ніно! Туан заборонив, але стара мем пішла. Туан буде гніватися. Милосердний Аллаху! Які самоцвіти має цей чоловік!

Минаючи простерту руку невільника, Ніна прослизнула в темний передпокій, де на червоному тлі освітленого зовні

запинала близько другого його краю угледіла маленьку темну постать, що, зігнувшись, тулилася біля стінки. Її мати тішила свої очі та вуха тим, що відбувалося на веранді, й Ніна наблизилась до неї, щоб узяти й собі участь у рідкій розвазі, якою була їй всяка новина. Мати перепинила її простягнутою рукою й приглушено пробурмотіла застереження поводитись тихше.

– Ви бачили їх, мамо? – пошепки спитала Ніна.

Місіс Олмейр повернула обличчя до дівчини. Запалі її очі якось дивно блищали в червоному сутінку передпокою.

– Я бачила його, – відповіла вона ледве чутно, стискаючи доччину руку кістлявими пальцями. – Великий раджа прибув до Самбіру. Син неба, – мурмотіла стара жінка сама до себе. – Йди звідси, дівчино!

Обидві вони стояли близько біля запинала. Ніна хотіла поглянути в дірку, але мати її зі злою упертістю захищала свою позицію. Розмова на веранді на мить урвалася, але чути було віддих кількох чоловік, випадковий легенький брязкіт прикрас, стукіт металевих піхов або мідяних плювальниць, що передавали з рук до рук. Мати й дочка мовчки змагалися, коли вчулось чалапання кроків і на запинало лягла дебела Олмейрова тінь.

Обидві перестали змагатися й застигли нерухомо. Олмейр підвівся, щоб одповісти гостеві. Повернувся спиною до запинала, далекий од того, що за ним робиться. Промовляв з жалем, але роздратовано.

– Ти не туди трапив, туане Маруло, коли хочеш провадити торгівлю, як кажеш. Колись я був купцем, але тепер уже ні, щоб ти не чув про мене в Макассарі. І коли тобі треба що купити, то не знайдеш тут. Я нічого не маю на продаж і сам нічого не купую. Йди краще до раджі, при денному світлі ти побачиш його оселю за річкою, там, де горять багаття на березі. Він допоможе тобі й торгуватиме з тобою. Або, ще краще, йди ось туди до арабів, – провадив він, гірко показуючи рукою на будівлі Самбіру. – Абдула саме такий чоловік, що тобі треба. Він усе купить і усе продасть. Вір мені, бо я знаю його добре.

Почекавши трохи на відповідь, додав:

– Усе, що я сказав, – правда, й більше нічого не можу сказати.

Стоячи позад матері, Ніна почула лагідний голос, що промовляв зі спокійною урівноваженістю, властивою вищим класам малайським.

– Хто може не вірити словам білого туана? Але людина шукає приятелів там, куди веде її серце. І хіба це теж не правдиво? Я прийшов, хоч уже й пізно, бо маю сказати тобі таке, що ти, можливо, радий будеш чути. Взавтра я піду до султана, купці шукають приятні великих людей. Тоді вернуся сюди для серйозної розмови, якщо туан дозволить. До арабів не піду, надто велика їхня лжа. Та й хто вони? Челака!

Олмейрив голос забринів у відповідь трохи ласкавіше.

– Добре, якщо бажаєш, я зможу повсякчас вислухати те-

бе взавтра, коли ти маєш що сказати мені. Але! Одвідавши султана Лакамбу, ти не захочеш вертатися сюди, інчи Дейне! Ось побачиш. Лише май на увазі, що я не хочу провадити жодних справ з Лакамбою. Можеш так і сказати йому. Але яка б могла бути в тебе справа до мене?

– Взавтра ми поговоримо, туане, тепер я вже знаю тебе, – відповів малаєць. – Я трохи розмовляю англійською мовою, отож ми зможемо говорити так, що нас ніхто не зрозуміє, а тоді...

Зненацька він урвав, здивовано спитавши:

– Що це за гармидер, туане?

Олмейр теж чув гармидер од боротьби за запиналом на жіночій половині. Очевидячки, цікавість Ніни почала перемагати перебільшене розуміння пристойності місіс Олмейр. Виразно чути було тяжкий віддих, а від фізичних їхніх змагань тремтіло запинало. Лунав голос місіс Олмейр, що сердито умовляла дочку зі звичайним для неї браком логічного зв'язку й багатством на лайку.

– Безсоромна дівчино! Хіба ти невільниця? – верещала розгнівана матрона. – Закрий обличчя, негіднице! Ти, біла гадюко, я не дозволю тобі!

На обличчі Олмейровому одбилося незадоволення, а також непевність, оскільки до речі встрявати до суперечки поміж матір'ю та дочкою. Він скинув поглядом на гостя-малайця, що мовчки чекав кінця події з виразом веселого здивовання, й, зневажливо махнувши рукою, пробурмотів:

– Дурниця якась. Щось там жінки...

Малаєць поважно хитнув головою, і обличчя його набуло виразу спокійної байдужості, як того вимагає етикет після таких пояснень. Боротьба за запиналом скінчилась, і, очевидно, перемогла Ніна, бо швидке дріботіння закаблуків на сандалях місіс Олмейр завмерло вдалині. Заспокоєний господар дому збирався провадити розмову, коли, здивований раптовою відміною в обличчі гостей, повернув голову й побачив у дверях Ніну.

Після того, як переможена місіс Олмейр утекла з поля бойовища, Ніна, зневажливо скрикнувши: «Це лише торговець!» – підняла запинало й спинилася, яскраво вся освітлена на темному тлі передпокою. Уста її були злегка розтулені, волосся розмаяне після боротьби, і вогонь гніву ще не погас у блискучих її очах. Скинувши швидким оком на гурток одягнених у біле вбрання списоношів, що стояли нерухомо в далекому кутку веранди, вона спинила цікавий погляд на господареві цього пишного почту. Він стояв майже проти неї, трохи-трохи набік і, вражений красою цього несподіваного видовища, низько вклонявся, піднісши складені руки над головою в ознаку глибокої пошани, з якою малайці вітають лише великих владарів. Яскраве світло лампи відбивалося на золотому гаптованні його чорного шовкового жакета, розбиваючись на тисячі блискучих скалок, на прикрашеному самоцвітами держалні кріса, що виглядав з численних бганок червоного його саронга, перехопленого поясом

на стані, й грало на самоцвітах перснів на темних його пальцях. Низько вклонившись, він одразу випроставсь і зграбно й непримушено поклав руку на держално важкого короткого меча, облямоване барвистою торочкою з фарбованого кінського волосу. Ніна нерішучо спинилася на порозі, дивлячись на рівну гнучку постать середнього зросту з широкими плечами, що говорили про неабияку силу. Із-під бганок блакитного тюрбана, облямовані торочкою кінці якого падали зграбно на ліве його плече, дивилося сміливе, зважливе, добродушне обличчя, не позбавлене певної величі. Масивна нижня щелепа, повні червоні уста, тремтливі ніздрі та горда постава голови робили враження натури напівдикой, свавільної, можливо, жорстокої, але це враження пом'якшувалось лагідною ніжністю майже жіночих очей, загальною властивістю усієї раси. Тепер, коли минула перша хвилина здивування, Ніна побачила, що ці очі дивляться на неї з таким нестримним виразом захоплення й бажання, що відчула досі невідоме їй почуття сорому, яке, перемішуючись із занепокоєнням і радістю, охопило всю її істоту. Зніжковівши від цих незвичних для неї вражень, спинилась у дверях, інстинктивно прикривши запиналом обличчя й лишивши на видноті тільки половину округлої щоки, розмаяне пасмо волосся й одне око, що дивилось, не одриваючись, на пишну й сміливу істоту, яка зовсім не скидалася на тих купців, що відвідували зрідка їхню оселю і яких вона бачила раніше на цій самій веранді.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.